

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

Kontinuitás és pedagógiai érzékenység

A MAGYARORSZÁGI GÖRÖGKATOLIKUS ISKOLÁK TÁRSADALMI FUNKCIÓJA

Inántszy-Pap Ágnes

Témavezető: Prof. Dr. Pusztai Gabriella



DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2018

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A 21. században az egyházi fenntartású oktatási intézmények társadalmi funkciója átrendeződően van. A nemzetközi összehasonlítás alapján megfogalmazható, hogy eddig három szempont határozta meg, hogy az egyházak/felekezetek milyen szerepet töltenek be az adott ország oktatási rendszerében. Egyrészt az adott ország felekezeti struktúrája, másrészt az egyházaknak az állam által finanszírozott oktatásban való hagyományos szerepvállalása, intézményhálózatuk kiterjedtsége, harmadrészt a felekezeti iskolák szervezeti, pedagógiai autonómiája és kultúrája (Dronkers és Avram 2014; Pusztai-Bacscai 2015). Az ezredfordulós Európában kialakult konszenzus szerint a modern állam általánosan biztosítja az oktatási intézmények működését a tankötelezett korúak számára, ugyanakkor törvényes keretek között garantálja a különböző kulturális csoportok pedagógiai igényeire adott intézményes választást, vagyis a nem állami fenntartású iskolák működését is támogatja (Pusztai 2004; Dronkers 2014). Az iskolafenntartó szektorok funkcionális különbözősége korábban is az oktatáskutatás kiemelt területét képezte (Coleman és mtsai 1982; Pusztai 2004; Dronkers és Róbert 2005; Kopp 2005; Bacscai 2008; Beckley 2012; Hunt és mtsai 2013; Martin 2014; Katherine és mtsai 2016; Fleming 2018), azonban napjainkban, a szekularizációs és a migrációs folyamatok hatására újra a tudományos érdeklődés fókuszába kerültek a felekezeti iskolák. Mivel Európa vallási összetételének változása gyorsabb, mint ami történelmileg várható lett volna (Smyth 2013), s az Európai Unió országai között jelentős különbségek vannak a felekezeti oktatás biztosítása tekintetében (Glenn és Groof 2012), az új helyzetben újabb kutatásokra van szükség. Nemcsak az országok felekezeti összetétele változik, de átértelmeződik a vallásosság, s az egyházhoz való kötődés tartalma is. A globalizáció egyik következményeként csökken az egyházasan vallásos hívők száma, míg a maguk módján vallásosak aránya folyamatosan nő. Ennek eredményeképpen az egyházi iskolákkal szembeni elvárások is átalakulóban vannak. Az európai országok alapvetően két csoportba oszthatók az iskolaválasztási preferenciák és az iskolaválasztók társadalmi háttere tekintetében. Egyes országokban a felekezeti iskoláit elsősorban az adott egyház által meghirdetett értékrend miatt választják, itt a társadalmi kompozíciójuk sokszínűséget tükröz.

Máshol a felekezeti iskola összetétele jelentős mértékű társadalmi szelekció nyomát hordozza. Ezekben az országokban a felekezeti iskolák általában alacsonyabb létszámú intézmények, kedvezőbb tanár-diák aránnyal, melyekben a lányok aránya magasabb (Dronkers 2014).

A multikonfesszionális országokban a különböző egyházak által fenntartott iskolahálózatok felekezet specifikusan különböző arculattal, illetve meghirdetett programmal rendelkeznek. Tovább árnyalhatja a képet, hogy egy felekezeten belül az adott intézmények különböző regionális-lokális helyzete miatt más-más küldetéssel is működnek ezen iskolák. Következésképpen az iskolaválasztók elvárásai sem írhatók le egységesen.

A **hazai egyházi iskolák kutatásának** létjogosultságát mindenekelőtt a hazai oktatási rendszerben betöltött egyre növekvő szerepük indokolja. Számos neveléstudományi kutatás középpontjába kerültek az egyházi iskolák. Halász (1992), Szemerszki (1992), Szigeti (1992) a rendszerváltást követő időszak fenntartóváltásainak körülményeit kutatta. A felekezeti oktatási rendszer történeti kutatásával Mészáros (2000), Imre (2005), Rébay (2006), Erdős (2015) foglalkozott. Az újrainduló egyházi iskolák társadalmi háttérét és eredményességét Pusztai (2004, 2005, 2009, 2014, 2016), az ott tanító pedagógusokat Bacskai (2015) vizsgálta. Az egyházi szakkollégiumok helyzetét Jancsák (2015), Jenei és Kerülő (2016), Kardos (2016), Ceglédi és mtsai (2018) elemezte több szempontból is. Felekezeti iskolaválasztással kapcsolatos kutatást Pusztai (2004, 2009) végzett, aki a középiskola választást befolyásoló tényezőket vizsgálta. Az egyházi iskolák kutatása során az egyik legsarkalatosabb nehézség talán az, hogy egy folyamatosan bővülő, változó intézményhálózatot vizsgálunk. További nehézség, hogy az egyházi fenntartású iskolák kultúrája ugyan bizonyos mértékig definiálható, ugyanakkor az iskolaátvételek körülményei nagyon erősen meghatározták azt a keretet, amelyen belül egy-egy egyház megvalósíthatja a saját pedagógiai koncepcióját. Szabó (1999) felhívja a figyelmet arra, hogy minden iskola egy *„sajátos, kettős kötésben élő intézmény”*. Egyik oldalról egy iskolarendszer része, így fel kell vállalni a rendszer egésze számára lényeges célokat, másrészt a saját környezetének adottságai is befolyásolják az elérendő célokat.

A dolgozatban vizsgált görögkatolikus egyház által jelenleg fenntartott iskolahálózatban sokféle sorsú, karakterű intézmény megtalálható. A mai intézményei kialakulása nem értelmezhető a görögkatolikus egyház identitásának, történelmének ismerete nélkül. A magyarországi Görögkatolikus Metropólia a katolikus egyházon belüli önálló entitás, amely három saját egyházmegyével és önálló arculattal rendelkezik. Egyházz jogilag a Katolikus Egyház integráns része, szertartásait ugyanakkor a bizánci rítus szerint végzi. Az államosítást megelőző időszakban több mint 140 iskolát tartott fenn, amelyek mindegyike állami kézbe került 1948-ban. Ma már újra több mint 5000 diák tanul görögkatolikus fenntartású oktatási intézményben.

Napjainkban a fenntartott intézmények között van alulról építkező, önkormányzattól átvett iskola, egyiskolás kisközség intézménye, szegregátumban működő iskola, de püspöki székhelyen található oktatási intézmény is. Több tagozatos iskola is került görögkatolikus fenntartásba a felzárkóztató jellegű iskolák mellett. Ezen iskolák identitásának meghatározásához figyelembe kell vennünk egyrészt azokat a tényeket, hogy a magyarországi iskolarendszer és a görögkatolikus iskolahálózat tagjaiként speciális regionális jellemzőkkel bírnak, másrészt azokat a törekvéseket is, amelyek részben a szociokulturálisan hátrányos helyzetű diákok felzárkóztatására irányulnak, másrészt a tehetséggondozás keretében például tagozatos oktatás kívánnak biztosítani a diákok eredményességének növelése érdekében. Ezen iskolahálózaton belül további differenciálódást tapasztalhatunk abban a tekintetben is, hogy az adott településen milyen arányban van jelen görögkatolikus népesség. Különböző mintázatok mutatkoznak annak tekintetében, hogy a görögkatolikus családok iskolaválasztása során mennyire dominál az, hogy a saját egyházuk tartja fenn az iskolát, vagy megelégszenek bármilyen egyházi fenntartású intézménnyel.

Mivel a görögkatolikus iskolák világának kutatására még egyetlen oktatáskutató sem vállalkozott, jelen disszertáció fejezetei teljes mértékben új kutatási eredményeket tartalmaznak. **Konkrét célkitűzéseink a következők voltak:**

1. Tekintve, hogy a magyarországi görögkatolikus egyház speciális helyzetben van a soknemzetiségű múltja, területi elhelyezkedése és a katolikus egyházon belül elfoglalt helyzete miatt, meg kívántuk ragadni, hogy ezen egyház oktatási szerepvállalásának milyen történeti gyökerei vannak.

A kutatás céljai között szerepel megvizsgálni a görögkatolikus iskolahálózat kialakulását és identitáskeresésének lenyomatait a mai intézmények elődjének számító iskolák életében.

2. Mivel a görögkatolikus oktatási intézmények működésének folyamatossága évtizedekre megszakadt, céljaink között szerepelt megvizsgálni, hogy az államszocializmus évtizedei cezúráját jelentettek-e a felzárkóztató pedagógia, a hátrányos helyzetű gyermekek felé fordulás priorizálása tekintetében, azaz végső soron a nevelési alapelvek kontinuitása, átstrukturálódása vagy teljes átrendeződése jellemzi-e a görögkatolikus nevelés elmúlt évszázadát.

3. Figyelembe véve, hogy az 1989 után újraindult iskolahálózat kialakulása számos új feladat elé állította a görögkatolikus egyház – újra iskolafenntartóvá váló – intézményeinek vezetőit, célunk volt értelmezni a jelenlegi iskolai hálózat kialakulása mögötti döntések mélystruktúráját, megvizsgálni az első iskolaátvételek körülményeit valamint bemutatni a jelenleg működő szakmai irányítás logikáját az önkormányzatok, az egyházmegyei fenntartók és az oktatási referensek szemszögéből.

4. Mivel kutatásunk központi kérdése a mai görögkatolikus iskolák társadalmi és oktatási rendszerbeli funkciójának a vizsgálata, ezért nem elégedtünk meg az egyházi vezetők által megfogalmazott misszió interpretálásával, hanem a jelenlegi görögkatolikus iskolarendszer területi és társadalmi beágyazódásának, a tanulók/családok iskolaválasztási motívumrendszerének, társadalmi háttérének azonosítása volt célunk, valamint annak bemutatása, hogy az egyes társadalmi csoportok hogyan értelmezik a görögkatolikus iskolák pedagógiai küldetését.

Kutatásunk **elméleti alapjaként** először a katolikus iskolák helyzetét kívántuk bemutatni a szekularizálódó Európában, majd a legfontosabb nemzetközi kutatási irányokat vázoltuk, s kutatásunkat elhelyeztük ezek között. Ezt követően az iskolaválasztással kapcsolatos főbb elméleti megközelítéseket vetettük össze. Az iskolaválasztó szülők döntése mögött álló motivációk vizsgálatára számos tanulmány született (Schneider és mtsai (2000), Boudon (2003), Sági (2003), Pusztai (2004), Marks (2009), Goldring és Rowley (2006), Hill (2007), Lavy (2010), Kertesi és Kézdi (2014). Első lépésként körbejártuk az iskolaválasztás fölötti kontrollhely problémáját, s megállapítottuk, hogy az iskolaválasztás jogáról szóló vita hevesességét részben bizonyos alapelvekhez való eltérő viszony okozza (Hallinan 1997).

A vélemények egyik sarokpontja szerint az iskolaválasztás során minden diáknak egyforma hozzáférést kellene biztosítani az iskoláztatáshoz, függetlenül a társadalmi háttérétől és az egyéni teljesítménytől, ehhez elengedhetetlen lenne az intézmények közötti különbségek minimalizálása, a tanulók egyenlő elosztása. Az ezzel szemben álló, meritokratikus alapelv szerint a diák későbbi társadalmi pozíciója nem a társadalmi származásától, hanem veleszületett tehetségétől, a megszerzett tudásától és szorgalmától függ, így a tudás- és képességek szerinti választásnak és intézményi szelekciónak komoly szerepe van. A két alapelv abban különbözik az iskolaválasztás tekintetében, hogy az első esetén az a feltételezés, hogy a társadalom számára az a legjobb, ha mindenki egyformán kap lehetőséget az iskoláztatáshoz, különösebb egyéni érdem nélkül.

Ezzel szemben a meritokratikus elv szerint az egyénnek a saját erőforrásait kell felhasználni, hogy maximálisan kamatoztatni tudja a társadalom által nyújtott lehetőségeket. Ezen két alapelv érvényesítésének konfliktusa teszi az iskolaválasztás kérdését komplexszé. Magyarországon az államszocializmus iskolarendszerében látszólag nem volt kérdés az iskolaválasztás. Ugyanakkor Ladányi és Csanádi (1983), s később Andor és Lisko (1999) is felhívták a figyelmet arra, hogy rejtett szelekciós mechanizmusok működtek a rendszeren belül, miközben a korlátozott információáramlás miatt az iskola kiválasztásához szükséges döntés meghozatalához csak informális úton lehetett hozzájutni. Megközelítésük szerint az 1990 után bekövetkező változások (önkormányzatok és egyházak is iskolafenntartók lettek, megváltozott a finanszírozás rendje) bonyolulttá és nehezebben áttekinthetővé tették a közoktatást, így az iskolaválasztás folyamata is megváltozott. Az elméleti keret megalkotását az iskolaválasztás különböző aspektusainak vizsgálatával folytattuk. Lehetnek többek között **politikai, jogi, piaci alapú, teológiai, társadalmi** szempontok, amelyek mindegyike más-más szemszögből közelíti meg az iskolaválasztás kérdését. Végül az elméleti alapvetés lezárásaként azt a kérdést vizsgáljuk, hogy a szabad iskolaválasztás vajon elősegíti-e a társadalmi egyenlőtlenségek elmélyítését.

Összességében megállapítható, hogy az iskolaválasztás kérdéskörét a különböző tudományágakhoz tartozó kutatók más-más oldalról közelítik meg.

Az oktatáskutatók választ keresnek – többek között – arra, hogy milyen szervezeti struktúra, pedagógiai program és intézményi infrastrukturális szempontok, illetve az intézmény múltjához, identitásához köthető szempontok alapján választanak a szülők iskolát a gyermekük számára, illetve a választási típusok milyen társadalmi háttérváltozókhoz köthetők. Ezen szempontoknak megfelelően alakítottuk ki kutatásunk előkészítő vizsgálatait és a hipotéziseinket.

Kutatásunk előkészítéseként előzetes empirikus vizsgálódásokat végeztünk. **Első nagy kérdéskörként** a görögkatolikus egyház által fenntartott iskolahálózat történeti sajátosságait vizsgáltuk. A Hajdúdorogi Egyházmegye oktatási rendszerének részletes és tematikus történeti oktatásszociológiai elemzésére eddig még senki nem vállalkozott, így szinte teljes egészében primer, levéltári forrásokra kellett építenünk a kutatásunkat, melyben a 20. század első felében születő görögkatolikus intézményrendszert mutattuk be. Tekintettel arra a tényre, hogy források – különösen az államszocializmus időszakára vonatkozóan – nem voltak teljes mértékben elérhetőek, nem minden korszak minden részletre kiterjedő feldolgozására nyílt lehetőség. Ezért inkább a tematikus elemzést választottuk, amely kiterjedt a görögkatolikus taneszközök, tantervek, tananyagok és a görögkatolikus kultúrprogram, a görögkatolikus püspökök oktatás- és nevelésüggyel kapcsolatos rendelkezéseinek elemzésére, a görögkatolikus sajtó oktatás- és nevelésüggyel kapcsolatos cikkeinek tematikus rendszerezésére, végül a görögkatolikus iskolák 1948 előtti állapotának elemzésére, amelynek része az iskolaépületek, az iskolába járási szokások, a korabeli görögkatolikus kántortanítók helyzetének több szempontú bemutatására. Az államosítás utáni korszakban látszólag nem működtek a görögkatolikus nevelés intézményei. Kutatásunk során azonban rámutattunk arra, hogy a görögkatolikus egyház hálózata lehetőséget teremthetett arra, hogy az egyházi keretek között nevelő-oktatómunka folyjon.

A kutatást előkészítő második fejezetünk középpontjában az 1948-as államosítás után kialakult görögkatolikus nevelési gyakorlat áll, konkrétan elemezve egy roma/cigány görögkatolikus közösség kulturális felemelkedését és iskolaként is működtetett kápolnájának létrehozását az államszocializmus ideje alatt Magyarország egyik leghátrányosabb helyzetű régiójában, egy kis Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei faluban.

Az itt kialakult pedagógiai szemléletmódot tekinti forrásának a jelenlegi görögkatolikus pedagógiai gyakorlat, elsősorban a szegregátum környéki iskolákban folyó munka során.

A disszertációnk **harmadik** kérdésköre a rendszerváltás hatását vizsgálta a görögkatolikus iskolaügyre. A történelmi fordulat évtizedének görögkatolikus egyházi vezetői szemszögéből vizsgáltuk meg e kutatási kérdést. Az akkori iskolaátvételekkel kapcsolatos döntés mérlegelési szempontjait összevetettük a jelenlegi görögkatolikus egyházi vezetők álláspontjával. Azt tapasztaltuk, hogy a korabeli és a jelenlegi vezetők által irányított iskolaátvételek háttérében álló motivációk nagyon hasonlóak. Két régióban jelenik meg a görögkatolikus egyház iskolafenntartóként: három intézmény az Észak-Magyarországi és kilenc az Észak-Alföldi régióhoz tartozik.

A görögkatolikus fenntartású általános iskolák egyharmada megyeszékhelyen, nagyjából fele városban és egynegyede községekben található. Egy kivételével mindegyik általuk fenntartott óvoda, általános és középiskola három közigazgatási megye (Borsod- Abaúj-Zemplén megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár Bereg megye) területén helyezkedik el a 2016/17. tanév eleji adatok alapján. Összefoglalóan elmondható, hogy a görögkatolikus fenntartású oktatási és nevelési intézmények elhelyezkedése lényegében megfelel a görögkatolikus népesség területi jelenlétének.

A három görögkatolikus egyházmegyében egymástól függetlenül zajlanak az iskolaátvételek, mégis mintázatuk, szerkezeti felépítésük nagyon hasonló. A görögkatolikus intézményrendszerben az alapfokú intézmények dominálnak, vagyis piramis szerkezet jellemzi. Középiskolai szinten csak egyetlen helyen jelenik meg az önálló gimnázium intézménye. A szakiskolai és szakgimnáziumi képzésben való jelentős szerepvállalás mind a három görögkatolikus egyházmegyében megjelenik. Az egyházmegyék szakképzési kínálata komplementer jellegű, vagyis más-más szakmák kerültek előtérbe régióként. A Hajdúdorogi Főegyházmegyében az egészségügyi és kisebb létszámmal a mezőgazdasági, a Nyíregyházi Egyházmegyében a szociális, a Miskolci Egyházmegyében a gazdasági, gépipari és informatikai irányultság jellemző.

Kutatásunk megalapozásához a továbbiakban, **negyedik** kérdéskörként a görögkatolikus iskolahálózat 1989 utáni helyzetét elemeztük. Azt tapasztaltuk, hogy a Pusztai féle megközelítés (2014:51), amely szerint a felekezeti oktatási rendszer változása négy fő trenddel jellemezhető – az első a térnyerés, a második a rendszerré szerveződés a centralizációs törekvésekkel együtt, a harmadik a szektorközi kölcsönhatások növekedése, végül a negyedik a hátrányos helyzetű rétegek felé fordulás – a görögkatolikus egyház iskolahálózatának kialakulása során is tetten érhető. Ehhez először megvizsgáltuk az iskolahálózat szerkezeti felépítését, földrajzi elhelyezkedését és társadalmi beágyazódását. Ezt követően az iskolák méretét, felszereltségét, tanulói létszámát, összetételét, a tanulmányi eredményeket, valamint ezen intézmények pedagógus állományát mutattuk be.

Disszertációnk **ötödik** kérdésköre a görögkatolikus fenntartású általános iskolát választó szülők társadalmi háttérét igyekezett górcső alá venni. A diákok szüleinek munkaerő- piaci helyzetét, a legmagasabb iskolai végzettségét, a felekezeti hovatartozását, a vallásosságát, a szertartásokon való részvételét, a családok szerkezetét, a lakóköörülményeket és a családi társadalmi tőkét vizsgáltuk. Ebben a fejezetben három hipotézist állítottunk fel, amelyek a szülők társadalmi háttérváltozóira és családi tőkéjére vonatkoznak.

Végül dolgozatunk **hatodik** kérdésköre a Görögkatolikus Metropólia által fenntartott általános iskolákban vizsgálta meg az iskolaválasztási motivációkat. A fejezet első részében az iskolaválasztást politikai, jogi megközelítésből vizsgáltuk, majd a szociológiai perspektívákat térképeztük fel, végül a Katolikus Egyház dokumentumaiban jártuk körül ezt a kérdést.

Ezen elméleti alapozás után az iskolaválasztás előzményeit kutattuk (iskolaválasztást befolyásoló tényezők, félelmek és az iskolaválasztás időpontja), végül arra kerestük a választ, hogy milyen összefüggések lehetnek az iskolaválasztási szempontok és a görögkatolikus iskolát választó szülők társadalmi háttérváltozói között.

Az alkalmazott módszerek vázolása

Az iskolatörténeti fejezetben bemutatott kutatás során a neveléstörténet hagyományosan elfogadott módszertanát követtük. Felkutattuk az elsődleges forrásokat, hiszen alig néhány másodlagos forrás állt rendelkezésünkre. A történeti áttekintést követően tematikus csomópontok (görögkatolikus tantervek, tananyagok, kultúrprogram, a püspökök oktatással és neveléssel kapcsolatos rendelkezései, görögkatolikus sajtó, görögkatolikus iskolák állapota, tanítás-nevelés) mentén haladt az elemzés. Tekintettel arra, hogy az 1948-as államosítás után legálisan nem működhetett egyetlen görögkatolikus fenntartású iskola sem, így egy esettanulmány segítségével mutattunk be egy példát az „underground” görögkatolikus egyházi nevelésre. Az 1989 után kialakult görögkatolikus iskolahálózat vizsgálataihoz, a görögkatolikus iskolát választó szülők társadalmi háttérváltozóinak összehasonlításához a 2011-es Népszámlálás adatait használtuk fel.

A kortárs görögkatolikus oktatás kvantitatív vizsgálatának módszertana az oktatásstatistikai és oktatásszociológiai eszközökhöz igazodott. Az országos iskolarendszeren belül a görögkatolikus iskolahálózat helyzetének elemzéséhez – részben – a 2011-es Népszámlálás adatain túl, a 2015. évi Országos kompetenciamérés adatainak speciális szempontú elemzését primer adatfelvétel alapján készült adatbázisok elemzése egészítette ki. Ezekhez alapul egyrészt a *„Görögkatolikus iskolát választó szülők motivációi”* másrészt a *„Egyházi iskolát választó szülők motivációi”* című kérdőíves felvétel adatbázisai szolgáltak alapul. SPSS 21-es programmal végeztük az elemzéseket, kontingenciatáblával, varianciaelemzéssel és faktorelemzéssel dolgoztunk, s a megfelelő statisztikai próbákat alkalmaztuk.

Az első adatfelvételre 2015. szeptember-október hónapokban került sor a görögkatolikus fenntartású általános iskolákba járó 1., 3. és 6. évfolyamos diákok szülei körében, melynek során teljes körű adatfelvételre törekedtünk. Az alapsokaság 1523 fő volt, ebből 1147 fő adott értékelhető választ, ami az alapsokaság 75,3%-a. A legalacsonyabb intézményi arány 53,5%, a legmagasabb arány 95% volt. Az adatbázis évfolyamonként és egyházmegyénként reprezentálja a görögkatolikus általános iskolás gyerekek szüleit. A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim volt.

A vizsgálat e szakaszának célja az volt, hogy megismerjük a görögkatolikus fenntartású általános iskolákba járó diákok szüleinek az elvárásait, igényeit, tapasztalatait az adott oktatási intézménnyel szemben. A vizsgált intézmények a görögkatolikus általános iskolai szintű iskolahálózatot lényegében teljesen lefedik. Bizonyos tekintetben az egyetlen kivételt a Sója Miklós Görögkatolikus Óvoda és Általános Iskola jelentette, amit csak részben tudtuk bevonni a kutatásba, hiszen a 2015. évi Országos kompetenciamérés idején az ötödik évfolyam volt a legidősebb.

A kvantitatív kutatás második hullámában az *„Egyházi iskolát választó szülők motivációi”* című adatfelvételünk zajlott, ami a görögkatolikus iskolaválasztókat komparatív közegbe helyezte. Az adatfelvételre 2016. május-június hónapokban került sor egy, felekezeti iskolai kínálatában kiemelkedően gazdag nagyváros római katolikus, görögkatolikus, református és evangélikus fenntartású általános iskolákba járó első, harmadik és hatodik évfolyamos diákok szülei körében, ahol szintén teljes körű adatfelvételre törekedtünk. Közel hatszáz diák szüleitől összesen 478 kérdőívet kaptunk vissza. Az adatbázis évfolyamonként és felekezetenként reprezentálja a megyeszékhely egyházi fenntartású általános iskolás tanulóinak szüleit. A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim volt.

Ahhoz, hogy általánosabb következtetéseket tudjunk levonni, szükségesnek tartottuk, hogy az iskolákat néhány lényeges szempont szerint tipizáljuk is. Az iskolatípusok kialakításakor figyelembe vettük, hogy az iskola milyen nagyságú településtípuson található, milyen vallási/felekezeti dominancia van az iskola településének lakossága körében, illetve, hogy az adott településen az egyetlen közoktatási intézmény a görögkatolikus iskola, ahova be tudják íratni a szülők a gyerekeiket, vagy több iskola is van, amiből lehet választani. További szempont volt még az intézménytípusok kialakításakor, hogy felzárkóztató jellegű, alapvetően hátrányos helyzetű gyerekeket felkaroló, missziós küldetésű iskoláról van szó, vagy átlagos képességű tanulók oktatása és nevelése valósul meg az adott intézményben. Végül azt is megnéztük, hogy rendelkezik-e az intézmény valamilyen speciális tagozattal. Ezen szempontokat figyelembe véve négy iskolatípust alakítottunk ki: püspöki székhelyen működő (2 iskola), kisvárosi formálódó szellemiségű (3 iskola), szegregátum környéki (3 iskola), városi átvett iskolák (4 iskola).

A kvantitatív vizsgálat első hullámának módszertani eredménye, hogy egy felekezet intézményein belül teljes körben és országos szinten zajlott. A nagyvárosi négy felekezet iskolaválasztóit összehasonlító kutatási szakasz előzmények nélkülinek tekinthető, hiszen a négy legnagyobb történelmi egyház által fenntartott iskolák összehasonlítását vállalta fel, azonban mivel ez lokális szintű elemzés volt, az eredményeket nem lehet a felekezeti oktatási szektor iskolaválasztóinak általános jellemzésére felhasználni. Az országos adatfelvétel empirikus eredményei alkalmasak a más iskolafenntartók intézményeiben végzett hasonló kutatások eredményeivel való összevetésre.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Tekintettel arra, hogy a dolgozatban először az iskolaválasztó szülők társadalmi hátterét jártuk körbe, így az első hipotézis ehhez az elemzéshez kapcsolódik. Az első hipotézisben Pusztai 2004-es kutatási eredményeit alapul véve azt feltételeztük, hogy a görögkatolikus iskolát választó szülők legmagasabb iskolai végzettsége, munkaerő-piaci helyzete várhatóan az országos átlag felett van, ugyanakkor iskolatípusonként várhatóan differenciálódik. A püspöki székhelyen található intézményekben találtuk a legmagasabb státusú szülőtársadalmat, míg a szegregátum környéki iskolákban a legalacsonyabbat. Róbert (1986) és Pusztai (2004:163) megközelítése szerint a szülők iskolai végzettségének van a leginkább meghatározó szerepe a család társadalmi hátterének meghatározásakor. Pusztai 2004-es kutatásai szerint a felekezeti iskolások édesapái között 10%-kal ritkább a szakmunkás végzettségű és 4-5%-kal magasabb az egyetemi végzettségűek aránya az országos középiskolai átlaghoz képest annak ellenére, hogy a fenntartó iskolái abban a régióban működnek, ahol a szülői generáció iskolázatlanabb az országosnál. Jelen hipotézis bizonyításához felhasználtuk a Népszámlálás 2011. évi adatait, az Országos kompetenciamérés 2015. májusi eredményeit, a „Görögkatolikus iskolát választó szülők motivációi” című adatbázist (2015).

Az **első hipotézisünk** első része, amely a legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozik, részben megerősíthető. Nem igazolták az adatok, hogy a görögkatolikus iskolaválasztók legmagasabb iskolai végzettsége az országos átlag felett van, ugyanakkor az megerősíthető, hogy iskolatípusonként erősen differenciált a mintázatuk. Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a szegregátum környéki intézménytípusokban tanuló diákok szüleinek iskolai végzettsége és munkaerő-piaci helyzete tér el legjobban a görögkatolikus átlagtól. A városi átvett és a kisvárosi formálódó szellemiségű intézmények mintázata hasonlít egymásra a legjobban a munkaerő-piaci helyzet és a végzettség tekintetében.

A **második hipotézisünk** a görögkatolikus iskolát választó szülők felekezeti hovatartozásához kapcsolódott. A hipotézisünk szerint a több felekezeti iskolával rendelkező püspöki székhelyeken a görögkatolikus iskolát választó szülők közül a görögkatolikus vallású szülők számaránya visszatükrözi az adott településre jellemző számarányukat. Ehhez Pusztai (2004) kutatási eredményeit vettük alapul.

Az ő megközelítésében a felekezeti iskolákról általánosságban azt tartják, hogy egy-egy egyház a saját hívei számára alapít oktatási intézményt, így felekezetiileg homogén intézmények létrejötte prognosztizálható az alapításkor. Pusztai(2004) kimutatta, hogy a felekezeti középiskolák esetén az egyes egyházakhoz tartozó diákok 80%-a a saját felekezete szerinti iskolába jár. Kutatásai alapján az ezredfordulón a katolikus középiskolák voltak a leghomogénebbek, ott a diákok 90%-a katolikus. Hipotézisünk ellenőrzéséhez a „Görögkatolikus iskolát választó szülők motivációi” című adatbázist (2015) használtuk fel. Az iskolánkénti elemzésben láthatjuk, hogy Hajdúdorogon (84,7%) és Nyíraczádon (56,4%) a legmagasabb a görögkatolikus édesapák jelenléte. Ez azért nem meglepő, mert Nyíraczádon a lakosság 59,8%-a, Hajdúdorogon pedig 80,9%-a görögkatolikus. Ez az arány még erőteljesebben jelentkezik az édesanyák felekezeti hovatartozása esetén. A hajdúdorogi iskolát választó édesanyák 88,4%-a görögkatolikus, míg a nyíraczádi édesanyák 51,6%-a. Ugyanakkor a püspöki székhelyeken található intézmények esetén, ahol több felekezet is tart fenn iskolát, a hipotézisünk nem állja meg a helyét, vagyis megállapítható, hogy a görögkatolikus iskolák felekezetiileg nyitottak.

A **harmadik hipotézis** szintén az iskolaválasztó szülők társadalmi háttérváltozóihoz kapcsolódott, de tovább léptünk az adat összehasonlításra és megvizsgáltuk, hogy az iskola és az otthoni nevelési elvek összhangja mennyire korrelál a legmagasabb iskolai végzettséggel. Pusztai (2004:204) azt tapasztalta, hogy az otthoni és a felekezeti iskola által képviselt értékrend a magasabban iskolázott szülői csoportok esetén jobban hasonlít egymáshoz. Hipotézisünk bizonyításához „Görögkatolikus iskolát választó szülők motivációi” című adatbázist használtuk fel (2015). Ezen hipotézis beigazolódott, hiszen azt tapasztaltuk, hogy az édesanyák esetén a legmagasabb iskolai végzettség növekedésével folyamatosan növekszik azon édesanyák száma, akik teljes mértékben egyetértenek az iskola által képviselt nevelési elvekkel.

A **negyedik és az ötödik hipotézis** az iskolaválasztó szülők elvárásaihoz kapcsolódik. A negyedik hipotézis alapját az adja, hogy mind feltételezhettük, hogy a felekezeti iskolák nevelő munkájában a családi életre nevelés kiemelt szerepet kap, ami az intézménnyel kapcsolatos szülői elvárásokban is megfogalmazódhat.

A korábbi felekezeti iskolai kutatások szerint ezek az iskolák a nagycsaládos tanulókat jobban vonzzák, s a katolikus egyház nevelésre vonatkozó zsinati dokumentumai közül három is kifejezetten hangsúlyozza a családi életre nevelési fontosságát. E vatikáni előírások alapján a katolikus iskoláknak kifejezett küldetése a családi életre nevelés. Ezek alapján a negyedik hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a görögkatolikus iskolában tanuló diákok szülei számára a családi életre nevelés a társadalmi státustól és végzettségtől függetlenül a legfontosabb nevelési érték, amit elvárnak az iskolától. Ezen hipotézis igazolására is a „Görögkatolikus iskolát választó szülők motivációi” című adatbázis (2015) eredményeit használtuk fel. Ezen hipotézis nem igazolódott be. A családi életre nevelés a püspöki székhelyen lévő iskolákban nem az iskolától elvárt legfontosabb nevelési érték, ami a nagyvárosi posztmodern értékrend megjelenését tükrözheti, a többi intézménytípusban viszont a prioritások között szerepel.

Az **utolsó hipotézis** alapját az a feltételezés jelentette, amely szerint a katolikus iskola egy olyan nevelési közeg, amelynek védelmet és biztonságot biztosít a tanulói számára, és amely teret ad a különböző társadalmi csoporthoz tartozó diákok számára a közösségi érzés megéléséhez, s így a marginalizált csoportok felkarolása különleges hangsúlyt kap. Ehhez egy olyan kapcsolati háló áll rendelkezésre, ami egyértelműen védelmező, devianciától visszatartó, magas teljesítményre ösztönző funkcióval bír (Pusztai 2004:246). Továbbá az a feltételezés is megjelent ebben a hipotézisben, amely szerint a katolikus szülők azt vélelmezik, hogy a katolikus iskolákban ugyanaz az erkölcsi normarendszer van jelen, amit az egyház megfogalmaz. Az ötödik hipotézis szerint a görögkatolikus iskolák védelmező szerepét a magasabb társadalmi státusú szülők inkább „kiemelésként”, az alacsonyabb társadalmi státusú iskolaválasztók pedig „felemelésként”, befogadásként értelmezik, beigazolódott.

Összességében azt láthatjuk, hogy a görögkatolikus fenntartású iskoláknak a XX. század folyamán kialakult és folyamatosan jelen van egy olyan nyitottsága és pedagógiai érzékenysége, amely révén választ tudott és tud adni a különböző hátrányokkal küzdő tanulói csoportok szükségleteire.

A görögkatolikus iskolák társadalmi nyitottsága és pedagógiai érzékenysége vélhetően egyrészt abban gyökerezik, hogy a görögkatolikus társadalom maga is alacsonyabb társadalmi státusú volt, másrészt abban, hogy egy hátrányos helyzetű régióban működve folyamatos és érvényes tapasztalatokat halmoztak fel a társadalom alacsonyabb státusú szegmenseiből. A görögkatolikus egyház iskoláinak pedagógiájában egyrészt a felzárkóztató pedagógia kontinuitását, másrészt az ezen a téren jelentkező új társadalmi kihívásokra (pl.cigány/roma tanulók felzárkóztatása) adott érzékeny válasz dominál. Ugyanakkor azt is tapasztaltuk, hogy görögkatolikus iskola széles társadalmi keresztmetszetben értelmezhető, így ezen oktatási és nevelési intézmények társadalmi funkciója az, hogy a sokszínű iskolaválasztóknak releváns pedagógiai értékek mentén differenciáltan nevelje a tanulókat.



Nyilvántartási szám: DEENK/341/2018.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Szilágyiné Inánts-Pap Ágnes Krisztina
Neptun kód: WDV6D3
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10035696

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

1. **Inánts-Pap, Á.**: A görögkatolikus egyház által fenntartott iskolákat választó szülők döntését meghatározó elméletek komparatív elemzése.
In: "Emberközpontú tudomány": a Magyar Tudomány Napja alkalmából 2017. november 13-án rendezett tudományos konferencia anyaga. Szerk.: Nagy Edit, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 97-104, 2018, (A Pedagógiai és Pszichológiai Központ kiadványai, ISSN 2630-8630 ; 1.) ISBN: 9786155073687
2. **Inánts-Pap, Á.**: A görögkatolikus fenntartású oktatási intézményekben tanuló diákok szüleinek iskolaválasztási döntései.
In: A felekezeti oktatás új negyedszázada: Tanulmányok Pusztai Gabriella tiszteletére. Szerk.: Bacskai Katinka, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 117-131, 2017, (Oktatóskutatás a 21. században, ISSN 2559-8864 ; 3) ISBN: 9789633186442
3. **Inánts-Pap, Á.**: Hátránykompenzáció és értékteremtés a katolikus iskolák küldetésében.
In: Határon innen és határon túl: A magyar nyelvű óvodapedagógus- és tanítóképzés időszerű kérdései. Szerk.: Stark Gabriella, Baranyai Tünde, Szabó-Thalmeiner Noémi, Végh Balázs Béla, Státus Kiadó, Csíkszereda, 206-215, 2014. ISBN: 9786066610360

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (1)

4. **Inánts-Pap, Á.**: Greek Catholic Schools' Added Values in the most Disadvantaged Micro-regions of Hungary.
In: Case Studies from the Education. Szerk.: Karlovitz János Tibor, International Research Institute, Komárno, 25-32, 2015. ISBN: 9788089691234

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

5. **Inánts-Pap, Á.**: Felekezeti iskolaválasztók: négy egyház intézményei = The Choice of Church-based Education: Four Churches and their Schools.
Hung. Educ. Res. J. 7 (Suppl.), 220-235, 2017. ISSN: 2062-9605.





6. **Inántszy-Pap, Á.**: Hátrányos helyzetű gyermekek kezelése a görögkatolikus nevelési és oktatási rendszerben.

Athanasiana. 38, 134-142, 2014. ISSN: 1219-9915.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (2)

7. Pusztai, G., **Inántszy-Pap, Á.**: An underground church-run school during the communist rule in Hungary (1948-1990) = Una escuela clandestina de la Iglesia durante el gobierno comunista en Hungría (1948-1990).

Historia y Memoria de la Educación. 4, 177-213, 2016. EISSN: 2444-0043.

DOI: <http://dx.doi.org/10.5944/hme.4.2016.15734>

8. **Inántszy-Pap, Á.**, Morvai, L.: "Sowing Seeds" and its efficiency: case study about the Tanoda Programme of the Greek Catholic Church in the Huszár District in Nyíregyháza (Hungary).

Act. Univ. Sapientiae Soc. Anal. 5 (2), 127-143, 2015. ISSN: 2069-7449.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

9. **Inántszy-Pap, Á.**: Elméleti megközelítés a társadalmi felelősség kérdésének vizsgálatához a Görögkatolikus Egyház által fenntartott oktatási rendszerben.

In: A VIII. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia előadásainak közleménye.

Szerk.: Kerekes Benedek, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, 115-126, 2015. ISBN: 9786155545528





További közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (4)

10. **Inántszy-Pap, Á.**: A köz- és felsőoktatásban megvalósuló szakmai nyelvoktatáshoz kapcsolódó instrumentális motiváció megjelenése és jelentősége.
Athanasiana. 37, 174-181, 2013. ISSN: 1219-9915.
11. **Inántszy-Pap, Á.**: A multikulturalizmus mint a szociokulturális hátrányból eredő nyelvi deficit kompenzációjának egyik alapköve.
Athanasiana. 35, 197-206, 2013. ISSN: 1219-9915.
12. **Inántszy-Pap, Á.**: A hátrányos szocio-kulturális környezetből eredő nyelvi integrációs problémák manifesztációja a felsőoktatásban tanuló diákok körében.
Athanasiana. 33-34, 158-162, 2012. ISSN: 1219-9915.
13. **Inántszy-Pap, Á.**: Nyelvtanítás-nyelvtanulás a hátrányos szocio-kulturális környezetből érkező diákok számára az Arany János Tehetséggondozó Program keretein belül.
Új Pedagóg. Szle. 56 (8-9), 76-80, 2010. ISSN: 1215-1807.

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

14. **Inántszy-Pap, Á.**: A hátrányos szociokulturális környezet, a motiváció és a sikeres nyelvelsajátítás összefüggéseinek vizsgálata.
Limes. 1, 39-43, 2014. ISSN: 2411-4081.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2018.10.31.

